

tussen Duin & Dijk

Natuur in Noord-Holland. Jaargang 6 1 ● 2007

Bijenparadijs op Texel

Piet Zomerdijk

Op stap met Erik van der Spek

● Erik van der Spek.
Foto: Wim Ruitenbeek.

Erik van der Spek houdt zich bezig met onderzoek naar het voorkomen van wilde bijensoorten. Als boswachter van Staatsbosbeheer (SBB) doet hij dat al ruim drie jaar op Texel, en inmiddels heeft hij 118 van de 338 wilde bijensoorten die in ons land voorkomen op Texel gezien. Dat is zeker voor onze provincie een hoog aantal en dat heeft alles te maken met de grote variatie aan habitats die we op Texel aantreffen.

Als we de hommels buiten beschouwing laten, leven vrijwel alle inheemse wilde bijensoorten niet, zoals de bekende honingbij, in sociale verbanden. Ieder vrouwtje maakt individueel een of meerdere nestjes, waarin voedsel, bestaande uit een voorraad stuifmeel al dan niet van één bepaald soort bloem, wordt binnengebracht en een eitje gelegd. Dat bijen van een bepaalde soort dikwijls wel dicht bij elkaar een nestje maken, komt door de aanwezigheid van een geschikte

nestlocatie en de nabijheid van voedselplanten. Sommige soorten graven een nestje in de grond, andere bouwen het in rietstengels, weer andere gebruiken holten in stenen of muren of gangen in dood hout. Wie zich in bijen verdiept zal ontdekken dat er ook dikwijls dicht bij huis talrijke soorten voorkomen met fraaie namen, die iets zeggen over de bijzondere kenmerken of de levenswijze, zoals groefbijen, zandbijen, dikpootbijen, behangersbijen, wespbijen en zijdebijen.

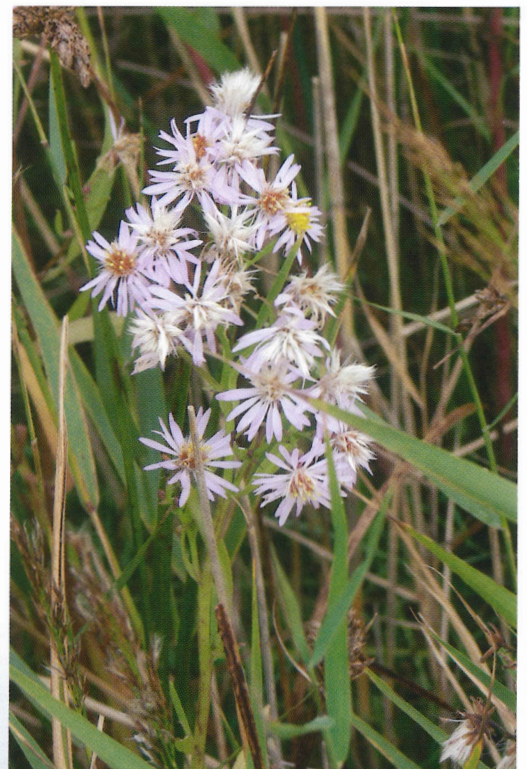
Ruim 20 jaar is Van der Spek op Texel betrokken bij beheersvraagstukken. Bijna 30% van het eiland is in bezit van SBB: vrijwel het hele duingebied, met bossen en open strandvlakten, maar ook de Hoge Berg en het rotganzenreservaat in de Polder de Eendracht. Omdat al dat beheer gericht is op grotere biodiversiteit, kreeg van der Spek steeds meer aandacht voor kleine diersoorten en zo werd hij gegrepen door de bijen.

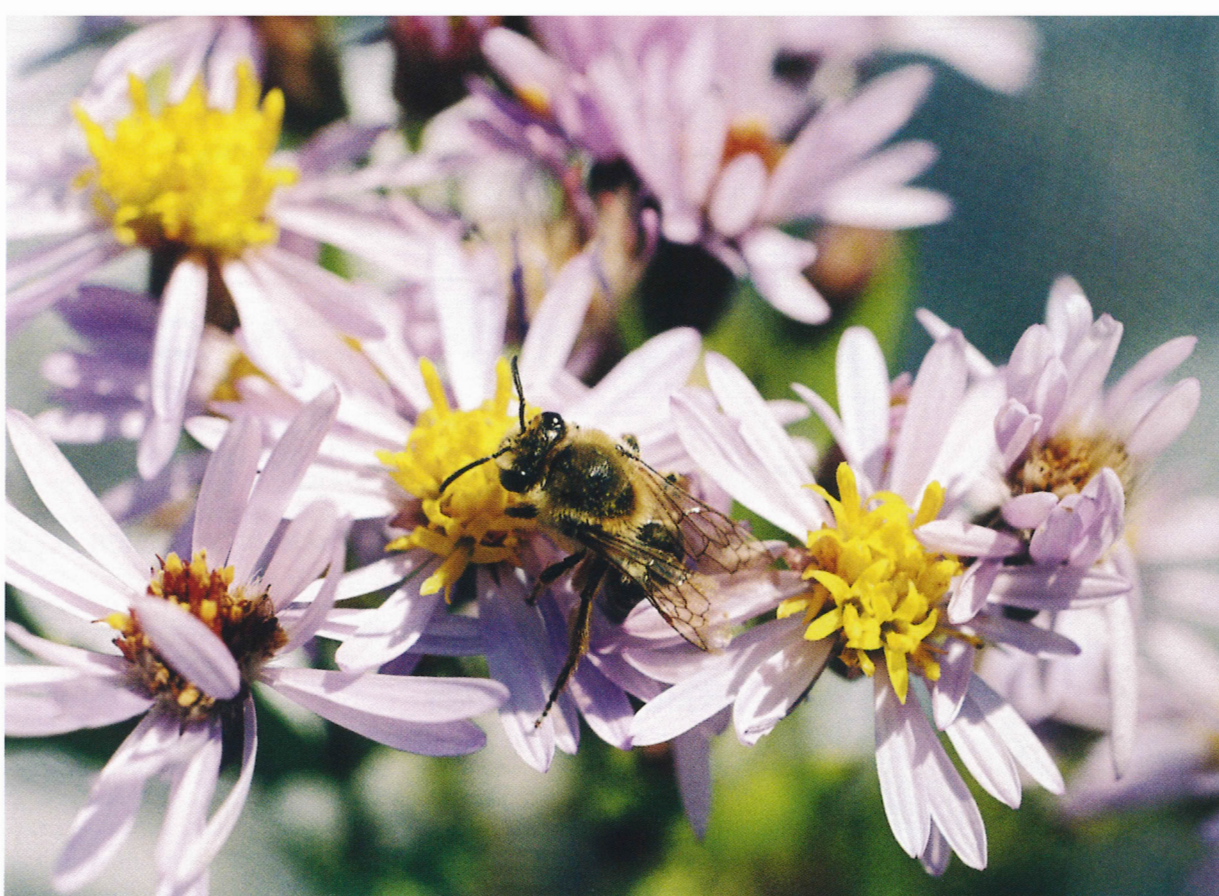
Bijenonderzoek is niet eenvoudig. Tot nu toe ontbreekt een goed Nederlandstalig determinatiewerk dat geschikt is om de Nederlandse soorten op naam te brengen. Bovendien heeft een redelijk groot aantal soorten een beperkte vliegtijd, komt voor in lage dichtheden en is vaak gebonden aan zeer specifieke dracht- of voedselplanten. Kennis van de habitatvoorkeur en voedselplanten is dus van groot belang bij het ontdekken van soorten. Daar komt dan nog bij dat

Op Texel komt een groot aantal wilde bijensoorten voor. De schorzijdebij is een recente aanwinst. Erik van der Spek kon ons er alles over vertellen.

sommige soorten niet met zekerheid op naam te brengen zijn, zonder dat ze bekeken worden onder een 40x binoculair. Je bent dus verplicht een collectie aan te leggen en Van der Spek vindt dat een onvermijdelijk nadeel van zijn werk met bijen. Om een voorbeeld te geven: je hebt drie soorten verwante zijdebijtjes, het onderscheid zit hem in de puntjes of ribbeltjes die op de kopschildjes staan, en je moet kijken of de puntjes bij de ➤

● Zeeaster. Foto: Wim Ruitenbeek.

● Schorzijsbij op zeeaster. Foto: Erik van der Spek.

mondelen glad of geribbeld zijn. Dat kan je alleen met een microscoop vaststellen. Toch kun je met enige oefening veel soorten goed in het veld herkennen. Hopelijk gaat het nog eens dezelfde kant op als met het libellenonderzoek. Een goede determinatietabel en habitatbeschrijving maakt het verzamelen van levend materiaal steeds minder noodzakelijk.

Deze middag in de laatste week van september zijn we met Van der Spek op zoek naar de laatste aanwinst voor Texel, de schorzijsbij (*Colletes halophilus*). Schorzijsbijen kunnen we vooral te zien krijgen in augustus en september. We zijn dus eigenlijk aan de late kant, maar een prachtige nazomer geeft ons toch nog kansen. Vorig jaar was de soort voor het eerst op Texel gevonden, op de Hors. Dat was eigenlijk geen verrassing. Hij was al een tijdje bekend van de schorren in Zeeland en van Terschelling en in 2003 werd hij signaleerd op het vogeleiland Griend. Het Zeeuws Landschap organiseerde zelfs een symposium over deze bijensoort in

2005, waar alle kennis over de soort tussen entomologen en beheerders werd uitgewisseld. Die kennisoverdracht is van groot belang om de verspreiding van bijen beter in kaart te brengen. De schorzijsbij blijkt vrijwel altijd op buitendijkse plaatsen voor te komen, waar zulte of zeeaster, de voornaamste voedselplant, aanwezig is. Hoewel de soort op wel 56 plantensoorten is aangetroffen, is deze bij vooral aangewezen op open vegetaties in kwelder en duin

wikkelen. Op de uitgestrekte droge, voedselarme duinen, vinden we een open deels stuivend landschap met allerlei planten, die de zoute invloed verraden: blauwe zeedistel, zeepostelein, zeeraket, duizendguldenkruid en krielparnassia. Dat terrein voldoet uitstekend aan de eisen van de schorzijsbij. In de kale bodems maken ze hun nestjes. De nestholte wordt bekleed met een vloeistof die door de mondklieren wordt afgescheiden en verhardt tot een soort doorzichtig papier, dat

Als we de hommels buiten beschouwing laten, leven vrijwel alle inheemse wilde bijensoorten niet, zoals de bekende honingbij, in sociale verbanden

waar in de enigszins verruigde, met licht riet begroeide delen, zeeaster groeit. We zijn daarom naar de Hors gegaan, waar we de meeste kans hebben. Het is vrijwel de enige uitgestrekte strandvlakte in onze provincie, die, hoewel betrekkelijk zelden, nog nu en dan door zout water wordt overspoeld. Tot in de nazomer kunnen de ondiepe delen gevuld blijven met regenwater, waarin riet en zeeaster zich ont-

een zijdeachtige glans heeft. Vandaar de naam. Die bekleding is waterdicht en kan overstromingen met zout water weerstaan. De afstand tussen voedselplant en nest kan tot 800 meter bedragen. Toch worden binnendijks zelden schorzijsbijen gezien, hoewel daar toch flinke hoeveelheden zeeaster kunnen voorkomen en er langs slootkantjes voldoende open plekjes zijn. Een van de vraagstukken, die

nog moeten worden opgelost. Het mannetje is een snelle vlieger, die kris kras door het territorium vliegt, in de hoop op een wijfje. Het vangen vereist nog al wat handigheid. Erik haalt zijn vlindernet met snelle slagen laag over de vegetatie. Resultaat: een verzameling plantenfval, vliegen, spinnetjes, maar geen zijdebij! Hier en daar vliegt nog een moshommel en een veenhommel, maar het echte bijenseizoen lijkt toch voorbij.

In feite is de beperkte verspreiding volgens Van der Spek dus terug te voeren op het beperkte voorkomen van open duin- en kwelderhabitats. Vandaar dat hij de nadruk legt op de betekenis van beheer. 'Kijk', zegt hij, 'daar is al sprake van wilgopslag, als je dat niet bestrijdt groeit alles dicht'.

Een vraag is nog of de schorviltbij (*Epeolus tarsalis*), een bijtje dat parasiteert op de schorzijdebij, ook in het Waddengebied voorkomt. Alleen bij grotere dichtheden van de laatste soort is de kans groot dat deze 'koekoeksbij' hier ook verschijnt.

Erik van der Spek wijst er op, dat het onderzoek naar bijen vooral de laatste jaren enorm is toegenomen. Maar op de 'bijenatlas' van Nederland komen nog veel witte vlekken voor, onder meer in de open gedeelten van Noord-Holland.

Wie de bijen een handje wil helpen kan veel doen door in eigen tuin voorzieningen aan te brengen als blokken hout met daarin geboorde gaten, of min of meer vermolmd hout. Opgehangen bosjes holle stengels van bijvoorbeeld riet of kaardebol kunnen interessante soorten aantrekken, evenals spleten of geboorde gaten in muren of cement. Zo kan iedereen dicht bij huis ook genieten van de kleine, solitair levende bijensoorten, waaraan nog zo veel te ontdekken valt!

Piet Zomerdijk
Kalmanstraat 21,
1817 HV Alkmaar
pieter.zomerdijk@planet.nl

Wie nader kennis wil maken met de soortenrijkdom en verspreiding van de in ons land voorkomende bijensoorten kan goed terecht op www.wildebijen.nl. Daar wordt een actueel overzicht gegeven van de in Nederland en Vlaanderen voorkomende bijensoorten. Van 183 soorten wordt een duidelijke beschrijving gegeven, meestal met een mooie afbeelding. Deze site wordt voortdurend aangevuld. Aan de hand van een vliegkalender kan men zien wanneer de meeste exemplaren van een soort vliegen. Verder is er een eenvoudige definiëring van de nestplaats wat de determinatie vergemakkelijkt. Wie zich verder wil verdiepen kan ook gebruik maken van Nederlandse publicaties, die meestal slechts enkele groepen behandelen of betrekking hebben op een bepaald gebied. Recent zijn bijvoorbeeld verschenen: J. de Rond, 2004. Atlas van de wilde bijen in de Amsterdamse Waterleidingduinen. WLB, Amsterdam en J. Smit, 2004. De wespbijen van Nederland. Nederlandse Faunistische Mededelingen 20. EIS. Uitgebreidere determinatiewerken bestaan wel, maar niet in het Nederlands. Goed bruikbaar voor ons land zijn Amiet, Apidae Flora Helvetica en Illustrierte Bestimmungstabellen der Wildbienen Deutschlands und Oesterreichs van E. Schleuchl. Een andere belangrijke bron voor belangstellenden is de Stichting EIS. EIS staat voor European Invertebrate Survey en is ondergebracht bij het Museum Naturalis te Leiden. De Stichting stelt zich ten doel de kennis en bescherming van insecten en andere ongewervelden te vergroten. Door middel van het beschikbaar komen van kennis over verspreiding en ecologie van soorten wil men komen tot een verantwoord ecologisch beheer van belangrijke gebieden. In principe kan iedereen gebruik maken van de wetenschappelijke expertise, collecties en de bibliotheek. De Stichting heeft 50 werkgroepen, alle gericht op specifieke diergroepen. Zo is er ook een werkgroep voor de Hymenoptera, waar bijen en wespen onder vallen. Voor meer inlichtingen eis@naturalis.nl of als het vragen aan de werkgroep betreft theoepet@sci.kun.nl